От сигнала до съда: как работи правосъдието?

Nov 25, 2026

Въведение

Правата ти, обяснени разбираемо · Образователен материал за младежи

Разбери кой какво прави

Какво правят българските институции, когато има съмнение, че дете е било сексуално насилено? Виж стъпка по стъпка какво се случва, кой участва и как законът пази правата на всички.

> **Измислен пример.** Има сигнал за посегателство срещу дете под 16 години. Хората, които може да са го извършили, са на възраст между 14 и 17 години. Има данни, че детето е било в състояние, в което не е можело да се защити, и че може да са участвали няколко души. Нито един от тези факти не се смята за доказан предварително.

Без истински случай · Без лични данни · Без подробни описания на насилието

Какво се случва след сигнала?

Избери стъпка, за да видиш кой какво прави и защо. Това е опростена схема: част от стъпките могат да се случват едновременно, а не всяко дело стига до съда.

1. **Сигнал и безопасност** — Нужна ли е спешна помощ?
2. **Разследване** — Какво показват доказателствата?
3. **Обвинение** — Срещу конкретен човек
4. **Мярка за неотклонение** — Отделен въпрос от вината
5. **Решение на прокурора** — Как продължава делото?
6. **Делото в съда** — Проверка и решение

Стъпка 1 · Полиция и закрила — Първо е безопасността на детето

Ако детето е в опасност в момента, се звъни на 112 за спешна помощ. Сигнал може да се подаде в полицията, в прокуратурата или в службите, които защитават децата. Този, който подава сигнала, не трябва сам да доказва, че има престъпление.

Полицията действа, за да спре опасността, и пази следите. Лекарите се грижат за детето. Отдел „Закрила на детето“ преценява доколко детето е в риск и от каква помощ има нужда.

> Закрилата не чака присъда. Дали детето има нужда от безопасност и помощ, се преценява веднага, щом има данни, че е в риск.

В закона: чл. 7 от Закона за закрила на детето; чл. 208 НПК.

Стъпка 2 · Разследващ и прокурор — Доказателствата се събират и проверяват

Разследващият полицай или следователят разпитва хора, събира записи и възлага експертизи (проверки от специалисти) по правилата на закона. Прокурорът ръководи разследването и следи то да се води законно.

Проверява се информацията както срещу даден човек, така и тази в негова полза. Дали ще разследва следовател или разследващ полицай, зависи от това какво позволява законът и на кого е възложен случаят. Това не означава, че вината вече е доказана.

> Клипът може да съдържа важна информация, но трябва да се провери откъде е, дали не е променян и в каква ситуация е заснет.

В закона: чл. 46 и 194 НПК.

Стъпка 3 · Обвинение — „Обвиняем“ е роля в делото

Когато има достатъчно доказателства, че конкретен човек е виновен, и няма причина делото да бъде прекратено, този човек може официално да бъде обвинен — той става „обвиняем“. Записва се какво се смята, че е направил, и кои текстове от закона се смята, че е нарушил (това се нарича „правна квалификация“).

Обвиняемият има право да разбере в какво е обвинен, да има адвокат (защитник), да представя доказателства и да не дава обяснения, ако не иска. Ако обвиняемият е непълнолетен, той задължително трябва да има адвокат.

> Обвинението не е присъда. То се проверява и може да бъде променено.

В закона: чл. 55, 94 и 219 НПК.

Стъпка 4 · Прокурор и съд — Задържането не е наказание

Мярката за неотклонение е нужна, за да може делото да протече нормално. Когато се иска някой да бъде задържан под стража (в ареста), съдът проверява дали има законни причини за това. Например: дали има основателно подозрение, че човекът е извършил престъпление, и дали има реална опасност да се скрие или да извърши престъпление.

За непълнолетните задържането под стража е изключение — използва се само в краен случай. Законът предвижда и мерки, при които непълнолетният е под надзор. Ако е нужно, прокурорът може да задържи непълнолетния обвиняем до 48 часа, за да бъде доведен пред съда.

> Задържането от полицията, задържането от прокурора (за да бъде човекът доведен пред съда) и мярката, която налага съдът, са различни неща с различни основания. „Постоянен арест“ е разговорен израз, а не правен термин: мярката, наложена от съда, може да бъде проверявана, променяна или отменяна.

В закона: чл. 63–65 и 386 НПК. Тук е описан специалният ред за непълнолетни.

Стъпка 5 · Прокуратура — Разследването може да завърши по различен начин

След като прецени събраните доказателства, прокурорът може:

- да внесе обвинителен акт — документ, с който делото отива в съда;
- да прекрати или да спре делото, ако има причини за това в закона;
- да направи друго, което законът позволява.

Ако е нужно, разследването може да продължи с допълнителни проверки.

Прекратяването и спирането не са едно и също: при спиране делото временно не продължава, защото има пречка, посочена в закона. Някои от тези решения могат да бъдат обжалвани (оспорени).

> Не всеки сигнал води до обвинение и не всяко обвинение завършва с осъждане.

В закона: чл. 242–249 НПК.

Стъпка 6 · Независим съд — Съдът решава дали човекът е виновен

Когато прокурорът внесе обвинителен акт, съдът разглежда обвинението, доказателствата и аргументите на страните. Човекът участва в делото като подсъдим. Съдът може да го оправдае или да го осъди, а законът предвижда и други възможни решения.

Присъдата може да бъде обжалвана. Вината е окончателно доказана едва когато решението на съда влезе в сила по реда на закона. Прокуратурата поддържа обвинението в съда, но не тя постановява присъдата.

> **Презумпция за невиновност:** всеки човек се смята за невинен, докато вината му не бъде доказана с окончателна (влязла в сила) присъда.

В закона: чл. 16 и 301–304 НПК; чл. 31, ал. 3 от Конституцията.

През цялото време: подкрепа и защита

Лекарската и психологическата помощ, преценката на риска и защитата на личния живот могат да вървят заедно с разследването. Детето не трябва да остава без подкрепа, докато институциите изясняват какво се е случило.

Кой за какво отговаря?

Институциите работят заедно, но всяка има своя задача. Избери участник, за да видиш с кои други е свързан.

- **Сигнал → Полиция:** реакция, безопасност и следи
- **Разследващ ↔ Прокурор:** доказателства, ръководство и спазване на закона

- **Прокурор → Съд:** искане за мярка за неотклонение или обвинение, внесено в съда

Полиция / СДВР — Реакция на сигнал

МВР е Министерството на вътрешните работи. СДВР е Столичната дирекция на вътрешните работи — полицията в София. В другите градове и села работят местните полицейски служби.

Полицаите могат да реагират при опасност, да установяват кои са хората и да пазят следите. Разследващите полицаи извършват действията по разследването, които законът им позволява.

> **Работи заедно с:** прокуратурата и разследващите, когато има данни за престъпление; социалните служби, когато дете е в риск; лекари, когато е нужна помощ.

Разследващ полицай / следовател — Събиране и проверка на доказателства

И двамата разследват, но отговарят за различни случаи. Следователят е магистрат (работи в съдебната власт, както съдиите и прокурорите); разследващият полицай е служител на МВР. Кой ще разследва, се определя от закона и от това на кого е възложен случаят.

> **Работят заедно с:** прокурора — работят под негово ръководство и контрол. Възлагат експертизи и събират доказателства по правилата на закона. Те не решават окончателно дали някой е виновен.

Прокуратура — Ръководство и обвинение

Прокурорът ръководи разследването, следи то да е законно и решава дали има причини делото да отиде в съда. В съда защитава обвинението.

> **Работи заедно с:** разследващите — дава им указания в рамките на закона; съда — отправя искания, когато е нужно решение на съда. Искането на прокурора не задължава съда да реши по определен начин.

Съд — Независим контрол и решаване на делото

Още по време на разследването (досъдебното производство) съдът проверява някои действия — например когато се иска някой да бъде задържан под стража. Когато разглежда обвинението, съдът решава дали човекът е виновен и, ако е, какво наказание да получи.

> **Работи заедно с:** страните по делото — изслушва ги и проверява дали исканията им са основателни. Решението за мярка за неотклонение не е присъда. Съдът не е подчинен на прокуратурата или на полицията.

Отдел „Закрила на детето“ — Безопасност и подкрепа

Отделът е част от местната дирекция „Социално подпомагане“. Социалните работници преценяват доколко детето е в риск, от какво има нужда и какво трябва да се направи, за да бъде защитено. Държавната агенция за закрила на детето има други задачи — тя отговаря за политиките, координира работата и проверява дали тя се върши правилно.

> **Работи заедно с:** детето и семейството, полицията, прокуратурата, училището и организациите, които помагат — според нуждите и правилата на закона. Закрилата не замества разследването.

Медици, психолози и вещи лица — Грижа и специални знания

Лекарите и психолозите помагат на детето. Вещото лице е специалист (експерт), когото институциите назначават, за да даде мнение по въпроси, за които са нужни специални знания.

> **Как работят с другите:** Експертът отговаря на въпросите, които му са зададени — например за състоянието на човека, за следите или за други факти. Неговото заключение (експертизата) се преценява заедно с останалите доказателства; експертът не решава дали някой е виновен. Терапията (подкрепата) и експертизата имат различни цели.

ГДБОП и онлайн платформи — Цифрови следи и намаляване на вредата

ГДБОП е Главна дирекция „Борба с организираната престъпност“ към МВР. Когато случаят влиза в нейните задачи, специализираните екипи могат да помагат при работа с цифрови данни и при престъпления в интернет. Не във всеки случай участва ГДБОП.

> **Как работи с другите:** Институциите и платформите следват своите правила, за да запазят данните и да ограничат незаконното съдържание. За да се запази доказателството, записът не трябва да остава видим за всички. Никой не може да обещае, че всички копия ще бъдат изтрити.

Адвокати и представители — Защита на правата

Защитникът е адвокатът на обвиняемия. Повереникът е адвокатът на пострадалия. Родителят или друг законен представител има своя роля, но не замества адвоката. Ако интересите на детето и на представителя му са в конфликт, се прилагат специални правила за това кой го представлява.

> **Как работят с другите:** Правят искания, участват в действията по делото и обжалват решения, когато законът позволява. Правото на обвиняемия да се защитава и правото на пострадалия да получи подкрепа се спазват едновременно.

Права и закон — на разбираем език

НК (Наказателният кодекс) казва кои действия са престъпления и какви са наказанията. НПК (Наказателно-процесуалният кодекс) казва как се разследва и как се гледа делото. Един и същ номер на член в двата кодекса означава различни правила.

Какво значение има възрастта?

Гледа се възрастта на човека, за когото се смята, че е извършил деянието — в момента, в който то е станало.

Под 14 години · Малолетен

Не може да бъде наказан по Наказателния кодекс (не носи наказателна отговорност). Това не означава, че не могат да бъдат взети мерки за закрила или други мерки, предвидени в закона.

14–15 години · Непълнолетен

Може да бъде наказан, ако е можел да разбере какво прави и какво значи това, и ако е можел да контролира действията си. За непълнолетните важат специални правила.

В нашия пример (чл. 149, ал. 4, т. 1 НК) чл. 63, ал. 1, т. 2 НК заменя наказанието с лишаване от свобода до 5 години.

16–17 години · Непълнолетен

И тук важат същите условия по чл. 31, ал. 2 НК. За някои тежки престъпления законът определя други граници на наказанието, различни от тези за 14–15-годишните.

В нашия пример (чл. 149, ал. 4, т. 1 НК) чл. 63, ал. 2, т. 2 НК заменя наказанието с лишаване от свобода от 2 до 8 години.

18 или повече години · Пълнолетен

Специалните правила за по-леко наказание на непълнолетни (чл. 63 НК) не се прилагат. В нашия пример (чл. 149, ал. 4, т. 1 НК) законът предвижда от 3 до 15 години лишаване от свобода.

> Това са границите, които законът посочва за този пример, а не предсказание каква ще е присъдата. Наказанието зависи от доказаните факти и от правилата, които се прилагат. Възрастта на пострадалото дете е отделен въпрос.

Пострадалото дете

Има право да бъде информирано, да е в безопасност, да получи подкрепа и да участва в делото по правилата на закона. Може едновременно да е пострадал и свидетел.

Разпитът се провежда според възрастта и нуждите му. Специалните правила целят детето да не бъде травмирано още повече — например разпитът да е на подходящо място и с участието на специалисти, както изисква законът.

В закона: НПК — чл. 75, 139а и 140. Закон за закрила на детето — чл. 11 и 11а.

Непълнолетният обвиняем

Има право да получи информация, която разбира, да има адвокат, да мълчи и да бъде съден справедливо. Той задължително трябва да има адвокат. За непълнолетните важат специални правила.

Задържането под стража е изключение. Както всеки обвиняем, и непълнолетният се смята за невинен, докато вината му не бъде доказана (презумпция за невиновност).

В закона: НПК — чл. 16, 55, 94 и глава тридесета, включително чл. 386.

Разбери правните понятия

Как се чете „чл. 149, ал. 4, т. 1 във връзка с…“?

„Чл.“ е член, „ал.“ е алинея (част от члена), а „т.“ е точка. „Във връзка с“ означава, че няколко правила се прилагат заедно.

- **чл. 149, ал. 1:** основното престъпление
- **ал. 2, т. 3:** извършителят се е възползвал от това, че пострадалият не може да се защити
- **ал. 4, т. 1:** участвали са двама или повече души

Към тях може да се добави чл. 63 НК, който заменя наказанието за непълнолетни. Всяка от тези части трябва да е подкрепена с доказани факти. Това кои членове се прилагат към обвинението (квалификацията), може да се промени.

Какво означава „блудство“?

В нашия пример чл. 149 НК се отнася до действия със сексуална цел, без полов акт, спрямо човек под 16 години. Какво точно е направено, с каква цел и дали са налице останалите условия, се доказва с доказателства.

„Блудство“ и „изнасилване“ са различни престъпления в закона. Различното име не показва колко тежко е преживяното за пострадалия. Не всяко докосване отговаря на признаците на това престъпление.

Какво е „безпомощно състояние“?

Това е състояние, в което човек в конкретната ситуация не може да се защити — например ако е в безсъзнание или е силно пиян или дрогиран. Само това, че някой е пил алкохол, не доказва, че е бил безпомощен.

„Привеждане“ в безпомощно състояние означава, че извършителят сам е довел човека до това състояние. „Използване“ означава, че се е възползвал от състояние, в което човекът вече е бил. Чл. 149, ал. 2, т. 2 и т. 3 НК разглеждат тези два случая отделно.

Това, че някой не се е съпротивлявал, не означава, че е бил съгласен. Вината за посегателството не се прехвърля върху пострадалото дете.

Какво означава участие на няколко лица?

Чл. 149, ал. 4, т. 1 НК предвижда по-тежко наказание, когато престъплението е извършено от двама или повече души. За съучастието (когато няколко души участват в едно престъпление) има отделни правила в чл. 20 НК. Там се различават извършител (който извършва престъплението), подбудител (който кара друг да го извърши) и помагач (който помага).

Само това, че някой е бил на мястото, не доказва, че е съучастник. Изяснява се какво точно е направил всеки, дали е действал нарочно (умисъл) и каква е била неговата роля. Свидетел, присъстващ и съучастник не са едно и също.

Каква е разликата между обвиняем, подсъдим и осъден?

- **Обвиняем:** срещу човека има официално обвинение.
- **Подсъдим:** обвинението срещу него се гледа в съда.
- **Осъден с влязла в сила присъда:** вината му е доказана окончателно.

Обвинението, задържането и присъдата са различни решения, взети по различни причини. Нито реакцията на хората, нито разпространен запис могат да ги заменят.

Защо не трябва да споделяме записи на насилието?

Споделянето може да нарани детето отново и да покаже кое е то. Според съдържанието на записа самото споделяне може да е отделно нарушение или престъпление. Чл. 159 НК описва престъпления, свързани с порнографски материали, включително с деца; дали той се прилага, трябва да се прецени от юрист за конкретния случай.

Не препращай и не публикувай записа. Подай сигнал до платформата и до институциите — с линка към публикацията и информацията, която имаш за нея. Ако трябва да предадеш или да запазиш доказателства, прави това, което ти кажат разследващите.

Често срещани грешки в медиите

Думите могат да обясняват и да пазят достойнството на децата. Отвори пример, за да сравниш неточния израз с по-точното обяснение.

Термини, права и личен живот

„Задържани са — значи са виновни“

- *Къде е грешката?* Задържането се представя така, сякаш вината вече е доказана.
- *По-точно:* „Лицата са обвиняеми. Съдът разглежда искане те да бъдат задържани; вината им не е окончателно доказана.“

„Съдът наложи постоянен арест“

- *Къде е грешката?* Изразът звучи като окончателно наказание без краен срок.
- *По-точно:* „Съдът наложи мярка за неотклонение ‘задържане под стража’. Съдът може да я провери, да я промени или да я отмени.“

„Всички на мястото са съучастници“

- *Къде е грешката?* Това, че някой е бил там, се приравнява на участие в престъплението.
- *По-точно:* „Разследването изяснява какво е направил всеки и каква е била ролята му. Някои от тези, които са били там, може да са свидетели.“

„Алкохолът доказва безпомощност“ / „Детето само е виновно“

- *Къде е грешката?* Стига се до правен извод без проверка и вината се хвърля върху пострадалия.
- *По-точно:* „В какво състояние е бил човекът, се доказва с доказателства. Алкохолът, дрехите или това, че някой е бил на парти, не оправдават посегателството.“

„Повторна“ и „вторична“ виктимизация са едно и също

- *Виктимизация:* когато човек стане жертва на действия, които му вредят.
- *Повторна виктимизация:* когато човекът преживее ново посегателство.
- *Вторична виктимизация:* допълнителна вреда от това как реагират хората наоколо, институциите или медиите след посегателството.

Ако пострадалият бъде обвинен публично, ако се разкрие кой е или ако травматичните подробности се повтарят без нужда, това може да доведе до вторична виктимизация. И двата риска могат да съществуват едновременно.

„Не казваме името, значи никой няма да разбере кой е“

- *Къде е грешката?* Училище, снимка, квартал, роднини или потребителско име — взети заедно — могат да издадат кое е детето.
- *По-точно:* Премахваме и непреките подробности, по които детето може да бъде разпознато. Не публикуваме унизителни записи и подробности, които не са нужни, за да се разбере проблемът, който засяга обществото.

„Детето е свидетел, следователно не е пострадало“

- *Къде е грешката?* Смесват се различни роли в делото.
- *По-точно:* „Детето може едновременно да е пострадало от престъплението и да дава показания като свидетел. Правата му като пострадал остават.“

„Публикуваме клипа, за да помогнем на разследването“

- *Къде е грешката?* Публикуването пред всички се бърка с предаването на доказателства.
- *По-точно:* Подаваме сигнал до институциите и до платформата. Доказателствата се пазят по правилния начин, без детето да бъде показвано пред още хора.

Три неща, които да запомниш

- **Закрилата** не чака присъда.
- **Разследването** проверява доказателствата.
- **Съдът** решава дали някой е виновен.

Нито една институция не прави всичко това сама. Задачите са разделени между тях, а съдът контролира — така се пазят правата на всички, които участват.

Правни източници

Това са избрани текстове от законите, използвани в този материал. Обясненията са опростени и не описват всички процедури. В истински случай се прилага този вариант на закона, който важи за него, според правилата за

това от кога до кога действа всеки закон.

- Наказателен кодекс — чл. 20, 31, 63, 149–152 и 159.
- Наказателно-процесуален кодекс — чл. 16, 46, 55, 63–65, 75, 94, 139а, 140, 194, 208, 219, 242–249, 301–304 и 386.
- Закон за закрила на детето — чл. 7, 11 и 11а.
- Конституция на Република България — чл. 31, ал. 3.
- Директива 2012/29/ЕС — права, подкрепа и защита на жертвите; вторична и повторна виктимизация.

Образователен материал · България · Издание: 22 ноември 2026 г. Може да се чете самостоятелно или да се обсъжда в група с водещ. Файлът работи и без интернет; за връзките към законите е нужен интернет.